

EN SENKAROLINSK ADELSBE- GRAVNING

Fru Brita Kruus' jordfästning i Stockholm 1716 och
gravläggning i Björklinge 1721

Av WILLIAM KARLSON

I Björklinge kyrka i Uppland förvaras stoffet av presidenten Fabian Wrede (d. 1712) och hans maka, Brita Kruus af Gudhem (d. 1716). Greve Wrede, som ägde och bodde Sätuna, är känd från Karl XI:s reduktion, i vilken han på kungligt uppdrag deltog med synnerligt nit, vilket förskaffade honom majestätets stora bevågenhet och därtill mycket gods och guld. Då många av hans ståndsbröder genom reduktionens verkningar blevo fattiga, ja, stundom utarmade, var Wrede vid sin död en mäktig förmögen man. Av makarnas barn levde endast den äldsta dottern, Agneta, vid föräldrarnas frånfälle. Den förra var sedan 1696 änka efter överstelöjtnanten Axel Johan Lillie, ägare bland annat till Lövstad i Östergötland, och den senare var gift med greve Erik Sparre af Sundby. Det är deras moders, Brita Kruus, begravning, som efterföljande rader avse att skildra. Huvudkällan till denna skildring utgöra räkenskaperna över »Sahl: Högwälborna Fru Grefwinnans begrafningsbekåstnad», vilka ingå i det lillieska grevskapets kamrerarekanslis räkenskaper för år 1716.¹

Den 25 januari detta år »afled i Herranom Sahl: Grefwinnan högwälborna Fru Brita Kruus». Redan samma dag sändes den grevliga kommissarien Sam. Tystenbergh med en åkar-

slåde åstad för att hos höga vederbörande notificera dödsfallet. Till avlägsna släktingar och anförvanter sändes postbrev med underrättelse om grevinnans död.

Nu följde några dagar av intensiv brådska i det grevliga huset. Begravningen var bestämd att äga rum redan den 30 jan., och med all den ståt och omständlighet, varmed en sådan högtidlighet skulle firas i ett adligt hus, måste varje minut väl tillvaratagas. Kista med svepning, bår och massor av svart kläde till kyrkans och hemmets dekorerande skulle anskaffas. Ljus och facklor, skjutsar och kuskar, lån av glas och anskaffande av vin, konfekt och annan förtäring till begravningsgästerna, sorgkläder och mycket annat skulle ombesörjas. Den grevliga betjäningen hade händerna fulla av göromål dessa dagar. Ett så förnämt liks begraving som Brita Kruus' försiggick under nästan furstliga former, och det var inte småsaker, som skulle presteras. Man må också betänka, att man vid denna tid levde mitt uppe i Karl XII:s utarmande krigstider, som väl i någon mån, åtminstone beträffande tillgång på olika förnödenheter, hade en viss likhet med våra moderna krigs- och kristider.

För likkistans förfärdigande svarade JOHAN BOLL, en snickaremästare av tysk härkomst, bosatt i Stockholm, som ofta anlåtats för samma ändamål av de wredeska och lillieska familjerna. Denna beställning gällde en kista av ek, som var avsedd att placeras i en annan kista av mera varaktigt material. Hennes make, Fabian Wrede, vilade redan i Sätunagraven i Björklinge kyrka i en präktig sarkofag av kalksten, utförd av JONAS SILFVERLING i Stockholm. Tiderna voro emellertid just nu inte sådana, att man omedelbart kunde sätta igång med ett dylikt arbete för Brita Kruus' räkning. Det skulle dröja hela fyra år, innan detta skedde, och vi skola senare återkomma till det tillfälle, då Bolls ekkista nedsänktes i en mäktig stensarkofag.

Johan Bolls ekkista överdrogs med svart kläde, vilket arbete ombesörjdes av familjens husgerådsskräddare JOHAN DAM, som i sin räkning bland annat skriver, att han »Låtit

Bild 1. Brita Kruus af Gudhem (g. m. Fabian Wrede) f. 1652, d. 1716.
Oljemålning av Mart. Mijdens d. ä. Tillhör greve A. Horn, Stockholm.
Foto Sv. porträttarkivet.

pikera farbulat åmkring Kijstan på låcket». Hans räkning ger också vid handen, att han till detta arbete använt 200 knappnålar, och till klister hade man brukat »Hållands husblås». Sin arbetslön uppförde han till 18 dlr kmt, och med diverse materialomkostnader slutade hans räkning på 23 dlr 8 öre kmt. Beslagen, av vitmålat bleck, påsattes av bleckslagaren J. HERMAN, som också spikade fast locket. Material till likklädseln inköptes hos CATHARINA SOHM, »Sahl: Michael Grub-

bes Enckia», i Stockholm. Det var sammet och damast, kammar- och nettelduk, strumpor och handskar, som behöfves för detta ändamål.

Själva begravningshögtidligheten skulle försiggå i S:t Jakobs kyrka, som för den skull enligt tidens sed skulle draperas med svart kläde, och över likkistan restes kyrkans taft-himmel. Det var enorma massor av kläde, som åtgick vid dylika tillfällen. Det förhyrdes av färgare och klädeshandlare, och den vanliga hyran var 4 öre kmt per aln. Vid Brita Kruus' begravning skaffades detta kläde från LARS LAMPA och hans hustru MARGARETA, av vilka den senare undertecknat reversalet på de utlämnade 2,256 alnar kläde, som åtgick för kyrkans draperande. Maken har själv kvitterat hyran, 282 dlr kmt. Dessutom skulle altare, predikstol och ett antal bänkar överdragas med svart kläde eller sammet.

Kyrkans pryddande ombesörjdes av klockaren och hans hjälprador. Det var alltid dessa kyrkans tjänare, som utkvitterade kyrkans fordringar efter begravningarna. De distribuerade sedan i sin tur ur detta honorar sina medhjälparens betalning. Den räkning, som klockare GUSTAF BRUUN i S:t Jakob inlämnade till det grevliga kansliet den 1:sta februari 1716, hade följande utseende:

»Opsatts på hwad som till S:t Jacobs Kyrckia med flere kommer at uthgifwas för Sahl. Kongl. Rådet och Präsidenten Högwälborne H:r Fabian Wredes Högwälborne Fru Enkegrefwinnas Begrafning, som skedde förledne d: 30 Ianuarij. Nembl.

Öpningen i förnämsta hwalfwet	D: 40: —	
Sammets Altar- och Predikstolsklädet	D: 20: —	
Kyreckians Swarta Kläde	D: 45: —	
3:ne Ringningar å 12 D:r	D: 36: —	
För Kyreckians taffthimmel	D: 12: —	143: —
För min Arbetslöhn med Swarta Klädets opslående och nedertagande plägar iag bekomma	D: 6: —	
för mina likklistor	D: 3: —	
för 2:ne Prästafs Käppar å 1 Carol.	D: 3: 24	
för mit golfkläde under lijket i grafwen	D: 3: —	15: 24
De fattige påminnel. effter Kongl. förordn. . .		60: —

För min opwachtning hemställes till dhe hög- förförnäme anhörigas Höggunstiga godtfin- nande	D: 24: —
Min Betiente plägar och blifwa i slikt tillfälle med en penning ihugkommen	D: 3: —
Kyrckowachtaren plägar och åthniuta en pen- ningh	D: 3: —
Ringarena som Ringde i Tornet 14 st.	D: 10: 16
	D: 12: — 52: 16
Dödgräfwaren för sitt omak	D: 3: — 271: 8

Ofwanstående Summa tillijka med en Ringning i S:t Johannes som kostade Siuu dahl. och 24 öre Kopp:mt sampt och för Bedzedelen och Tacksägelsen Tree dahl. och 24 öre Kopp:mt har iag på Kyrckians och mina wägnar uthaf H. Casseuren Wällachtade Wasenberg riktugt bekommit, som härmed qvitteras. Stockholm och S:t Iacob d. 1 Februrij 1716.

Gustaf Brunn
Klockare.»

D:r 282: 24 Kopp:mt.

Från Riddarholmskyrkan lånades enligt Peter Cardons räkning av den 1 febr. 1716 tvenne stycken gueridoner samt ett stort sammetsbårkläde jämte ett underkläde samt svarta hängslen. Ifråga om bårklädet har tydligen ett missförstånd uppkommit, ty det grevliga kassakontoret har i marginalen på räkningen anmärkt: Store Sammets bårklädet hades intet, eij heller begärtes, utan man hade sitt eget och visste utaf intet annat». För likbårens transporterande till och från S:t Jakobs kyrka hade dödgrävaren Anders Mårtensson sörjt.

Vid tillfällena som detta var kyrkans ordinarie belysning ingalunda tillfyllest. För att vinna tillräcklig belysningseffekt lånade man i allmänhet från flera håll tillhopa ett ansenligt antal ljusarmar. Vid Brita Kruus' begravning hade 65 stycken sådana upplånats till en hyra av 15 öre kmt per styck, vilka uppmonterades i kyrkan. Sådana lån gjordes dels hos personer, som idkade dylik lånerörelse, dels hos vänner och bekanta. Ett av dessa kvitton på hyra för lån av sådan attiralj lyder som följer:

»Till grefwinnan Högwälborne Fru Brita Kruus Begrafning hafwer iagh uthleydt 20 st. liuus armar till Sa:i Iacobs kyrckia och

därför bekommit i leya å 15 ./ (öre) st., som gör Nije dahl: 12 ./ koppm:t, hwilcka härmed qvitterade warda. Stockholm d: 31 Ian. 1716.

Sofia Schmit.»

Genom att bristfälligheter uppstått på lånade ljusplåtar till kyrkan, vilka reparerats och därigenom kommit med i räkenskaperna, får man veta, att bland andra hade kammarherre Creutz stått till tjänst med lån. Från Klara kyrka hade man lånat silverljusstakar.

Enligt ett i begravningsräkenskaperna ingående kvitto, utgivet av en viss J. Engman, har grevinnan Lillies kamrer från Karlberg inköpt buxbom för en summa av 2 caroliner. För vad ändamål denna brukats framgår ej av kvittot ifråga, där det endast står: »För Boxbohm til begrafningen . . .» Måhända har det använts till dekoration i kyrkan.

Det var emellertid icke endast kyrkan, som skulle prydas och draperas till begravningen. Även sorgehuset skulle drättas och klädas i djup sorgskrud. För draperandet av rummen i det grevliga huset anlätades färgaren PETER MEUNIER, vars räkning härpå lämnar besked om i vad omfattning denna sorgeklädsel utfördes.

»Efter Hög Greuliga Stärbhus Begärran Til Hög Sahlig Greuuijnna Wredes Begrafning.

Klädt med swart kläde, som fäl som uthij Rumen klädt med

271 al. a 4 öre al	33: 28
på gölfwe, der Salig Greuuinna Lijk waar 94 al.	11: 24
Som och klädt i farstun: Med 374 al. a 4 öre	47: 8
gå gattan und. Bärren	4: —
Ao 1716: d: Ianuarij	Summa 96: 28

Pet:r Meunier.»

Även i hemmet behövde ljuskällorna stärkas. Detta skedde på samma sätt som i kyrkan. Man lånade belysningsattiralj. I detta fall har ingen mindre än BURCHARDT PRECHT stått till tjänst med 14 »wantlichtz Jerandolen», varför enligt hans kvitto av den 1:sta februari i hyra erlagts 33 dlr 24 öre kmt.

Att man för belysningen i de grevliga gemaken även lånat ljusplåtar av bekanta familjer framgår av en passus i räkenskaperna, som lyder: »För en bortkommen Skruf på en Liusplåt av Spens lånte.» Man var givetvis mån om att återställa lånegodset i samma skick, som man mottagit det.

Till alla dessa ljusplåtar och ljusarmar i kyrkan och hemma i huset åtgick en försvarlig mängd ljus. Detta behov fylldes delvis genom en leverans på 7 L $\mathring{w}$ 17 $\frac{1}{2}$ mark vaxljus från SARA HALLING i Stockholm, som därför utkvitterade 274 dlr 18 öre kmt. Något över 2 L $\mathring{w}$ blevo ej förbrukade utan återlämnades enligt överenskommelse. Hos en annan hustru beställdes 5 L $\mathring{w}$ 16 $\frac{1}{2}$ mark vaxljus, varav 3 L $\mathring{w}$ 12 $\frac{1}{2}$ mark brukades i kyrkan och resten i hemmet.

På begravningsdagen den 30 januari ringdes det före och efter akten i följande kyrkor i huvudstaden: S:t Jakob, Storkyrkan, Tyska kyrkan, Riddarholmskyrkan, S:ta Maria och S:ta Klara kyrkor. Från samtliga klockare i dessa kyrkor föreligga kvittenser såsom verifikationer i de grevliga räkenskaperna. Med en av dem, Johan Gründel, Storkyrkans klockare, har det tydligen varit en liten kontrovers, beroende på att denne icke varit fullt tillfredsställd med sitt honorar. »För mitt omak med bööne och tacksägelsesedlarne bekom:t Een och en half Carolin allenast», skriver han. Den grevlige kamreraren har på hans kvitto tillfogat: »Än har Klockaren Gründel effter hennes Nåde Grefwinnans befallning och Klockarens skamlösa påstående till dess förnöjsamhets stillande undfådt för dess så kallade omak En half Carolin, hwarpå intet qwittance stod att erhållas.» Alla de andra ha »ödmjukeligen» tackat för de penningar de fått.

Ett begravningsståg har väl alltid haft sin intresserade åskådardhop, och vid denna tid var en adelsbegravning ett alldeles särskilt praktfullt skådespel för nyfikna blickar. Med all sin pompa och ståt var det direkt anlagt på att för dem, som längs gator och i fönster med blickarna följde processionen, demonstrera familjens rikedom och prakt. Man valde i regel den längsta vägen till kyrkan för att i möjligaste mån tillfreds-

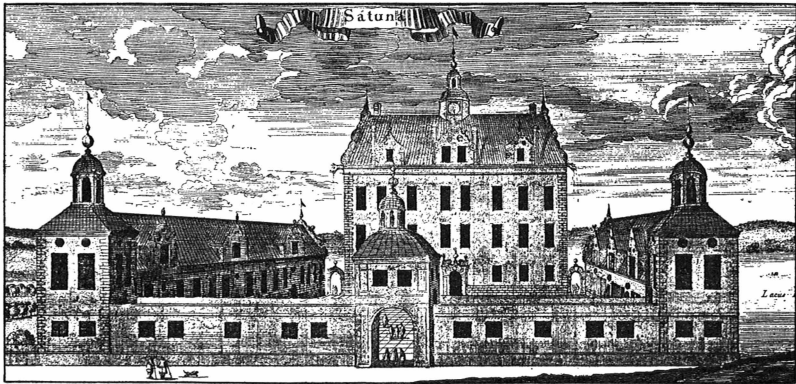

Bild 2. Sätuna på 1600-talet, enl. Suecia Antiqua.

ställa båda parterna. Och ståtligt torde Brita Kruus' begravningståg ha tett sig, när den långa raden av lysande personer och praktfulla ekipage slingrade sig genom gatorna. Ett mäktigt inslag var de 71 paren fackelbärare, som med sina av fackelmakaren CARL HERMANSON levererade facklor — de kostade 1 dlr 28 öre kmt paret — lyste upp i den mörka januari-kvällen. Vad slags personer, som gingo som lysare i detta tåg, framgår av efterföljande förteckning:

»Specification på dem som förordnades att bära Facklor och lyse wid Sahl. högwälborne Grefwinnan Fru Brita Kruus begrafning i S:te Jacob d: 30 Ianuarij 1716.

Skaffaren, Kåcken, Trädgårdsmestaren och Kotomskij	4	
Mårten, Erick, Christian och Anders Laqvejer	4	
Grefwinnans och Generalens Laqvejer och Kutsk ..	6	
Skieppare och Hindrik, Finnen, Harfwilla Skräddare	3	
Huus-, Stall, och Trägårdz drängarne	3	
Magisterns, Tystenbergs och Storkens gossar	3	
Anders Moberg och Anders Mätare samt Lars Nyman som tient här i huset förr	3	26
Cancellie Collegii betiente	8	
Cammarcollegii Dito	5	
Cammar Arkivi	2	
Statz Contoiret	2	
Cammar Revisions	3	

Reductions	2	
Liquidations	1	
Commercie Collegii	2	
Bergz Collegii	1	
Antiquitetz Collegii	1	
Contributions Ränterie	1	28
Håfmestrinnan Horns	2	
Öfwerste Ombudzmans	1	
Gref:n Stina Leijonhufwuz	2	
Gyllenstolpens och Ehrenstens	2	
Fröken Anna Flemingz	1	kom intet
Grefwe Bondes	2	
Grefwe Flemingz	4	
Cammarherre Creutz	1	
Kyrkioherdens	1	
Öfwerståthållarens	2	18
	72	
	71	betalt.»

Var och en av dessa fackelbärare honorerades med 6 dlr kmt vardera. Då fröken Anna Flemings dräng icke infann sig, var det alltså 71 stycken, som ur bokhållare Emptings hand erhöilo sin likvid på det grevliga kassakontoret.

Ett praktfullt inslag i processionen var säkerligen också de tolv ekipagen med praktvagnar, delvis spannanspända. En verifikation i begravningsräkenskaperna meddelar kortegens sammansättning. Under rubriken »Följande wagnar hades» läser man:

»Utur Kongens och dronningens stall med Span hästar före och Täcken	2
Grefwinnan Gyllenstolpes	1
Grefwinnan Posses	1
Grefwe Strömbergz	1
Grefwe Horns	1
Grefwe Fersens	1
Grefwe Tessins	1
Grefwe Renstiernas	1
Grefwe Brahes	1
Hedenhielms	1
Egen wagn	1
	12 St:»

Till var och en av greve- och herrekuskarna betalades 6 dlr kmt. För de kungliga ekipagens betjäning uppburo Nils Nyman och Johan Enman i egenskap av vagnmästare för respektive konungens och drottningens stall tillsammans 48 dlr kmt.

När processionen lämnade sorgehuset, paraderade en gardesvakt. Där stod i stram givakt korpralen Gyllenbröst tillsammans med fyra kolleger och soldaten Snabber med fem kamrater under befäl av Johan Eger »af Plats Compagnij». I penningersättning för denna sin uppvaktning fingo de allt efter sin värdighet respektive 5, 3 och 2 caroliner till mans. Vid S:t Jakobs kyrka tog en avdelning bestående av åtta underofficerare, två korpraler och aderton gemena under kommando av Johan Palander, »Felt: och Capt: Gref Posses Compagni», emot begravningsståget.

Ganska påfrestande för deltagarna torde den egentliga begravningsakten i kyrkan ha varit. Även om den inte som vid Magnus Gabriel De la Gardies begravning sträckte sig över fem timmar, så kunde ju också tre till fyra timmar bli tämligen långdragna en kall vintereftermiddag eller -kväll i en oeldad kyrka.² Kyrklig lag och förordning kunde emellertid lika litet som gammal tradition kringgå i ett sådant fall som detta. Vid den dödes vining till gravens ro skulle allt ske korrekt och vara fullt i sin ordning, huru mycket det än fres-tade på de levandes tålmod. Här fick ingenting prutas av. I den tidens begravningsceremoniel ingick bland annat »Lijk Sermon», likpredikan, vilken vid Brita Kruus' begravning hölls av kyrkoherden i S:ta Klara kyrka, magister Norlind, vilken 1697 hade förrättat samma värv vid hennes svärsons, Axel Johan Lillie, bår. Dessa predikningar voro långa, snirklade och högtravande i språket och med sina många personalia mestadels mycket torra. Personuppgifterna om den döde voro synnerligen viktiga och fingo ej utan skäl utelämnas, vilket kunde föranleda missförstånd och tråkiga ryktessmiderier. Visserligen föreskrev 1686 års kyrkolag, att »Personalierna skola författas och lämpas efter hwars och ens lefwerne, utan widlyftighet samt oförtjent och fåfängt beröm», men vanligen tog

man ganska lätt på lagens bokstav härvidlag för att så mycket som möjligt bringa den döde sin hyllning och vördnad. Ett lika tröttsamt moment i den kyrkliga akten var säkerligen också gravskrifterna. I allmänhet lämnades uppgiften att författa och uppläsa dessa åt yrkesskalder, som tiden ägde gott om.³ Ändamålet med dessa rimmade tal var att rosa den döde och framhålla den förlust, som de närmaste, släkt och vänner lidit genom hans eller hennes bortgång. Vid Brita Kruus' bår var det bokhållaren välborne herr Didrik Granatenflycht, som fått i uppgift att stränga sin lyra och lovsjunga sin härskarinnas dygder, vilket renderade honom en dusör på 100 dlr kmt.

När jordfästningen med allt som hörde till denna ceremoni var överstånden, lämnade processionen kyrkan. Liket lämnades kvar, då gravsättningen först senare skulle försiggå i Wrede- eller Sätuna-graven i Björklinge kyrka. Till dess skulle kistan förvaras i en grav i Jakobs kyrka. I räkenskaperna upptagas också så kallade »Städpenningar» för grevinnans lik i »Sant Jacobs Kiörkie hualf» under tre veckors tid med 9 dlr kmt. I »Lijkstod», den beskattning prästerna den tiden ägde rätt att lägga på varje lik, betalades för grevinnan Brita Kruus 90 dlr kmt. Till gravsättningen i familjegraven i Björklinge kyrka skall jag nedan återkomma.

Som »Lijkbjudare» till Brita Kruus' begravning tjänstgjorde en OLOF PÅLINGH, vilken både tidigare och senare fyllt denna uppgift vid liknande tillfällen i familjen. »För sin möda» likviderades han med 30 dlr kmt, vilken summa han »tacksamligen» kvitterade den 4 febr. 1716.

För begravningsgästernas förplägnad hade åtskilliga anordningar vidtagits. Så hade Johan Boll, densamme som förfärdigade ekkistan, enligt räkenskaper och verifikationer uppfört en skänk hemma i huset, varifrån serveringen ägde rum. Då hans betalning härför inte belöper sig till mera än 3 dlr kmt, kan det näppeligen ha varit en alltför omfattande sak. Upppassningen i skänken ombesörjdes av dels egna, dels för tillfället anskaffade vaktmästare. Ofta lånade man av vänner

Bild 3. Björklinge kyrka från nordöst; den Wredeska graven har sin plats under koret längst t. v.

och bekanta. Här hade bland andra Herman Fleming stått till tjänst.

Vad begravningsgästerna bjödos på framgår av räkningarna från sockerbagaren I. S. LEFFLER och vinhandlaren JOHAN PHILIP WAGMAN, båda i Stockholm. Den förres räkning slutar på 1150 dlr 14 öre kmt och visar oss, vilken rik omväxling det varit i konfekt- och fruktskålarnas innehåll. Dessa godsaker serverades och åtos på skålar och assietter av silver.⁴ Ur Lefflers långa räkning skall jag anföra ett och annat, som visar vad en sådan yrkesman kunde åstadkomma och som rubricerades under begreppet »confecture»: glacerade pistacher (ett slags mandlar), glacerade stickelbär och dito hallon, pomeranser, brända mandlar, pepparnötter, citronbisquit, »öfwerdragna Castanier», franska sockerbröd, aprikoser, »plommon imperial», franska valnötter, allehanda bakverk, »Canderad canehl», franska päron, marmelad och mycket annat. Dyrast voro glacerade pistacher och aprikoser, som be-

tingade ett pris av 12 dlr kmt pundet. Fem kannor mandelmjök är också uppsatt på räkningen.

Wagman lämnade rhenskt och franskt vin i ankarmål, av vilket det förra betalades med 300 dlr kmt för 2¹/₂ ankare. »För en Åkare Slåde åtskillige gånger till Södermalm effter Wijnet, som togs till Sahl:e fru Grefwinnans Begrafning» är en utgift på 2 karoliner spec. införd.

Såväl vid bröllop som begravningar och andra högtidligheter, då mycket folk var inbjudet, var det den tiden vanligt, att man lånade upp glas, ty räkningar på sådana lån påträffas merendels i arkivalier av hithörande slag. Vid Brita Kruus' begravning hade man dels lånat direkt från glasbruket, förmodligen Kungsholms, dels av en hustru i Bodarna på Norrebro. Den senare hade stått till tjänst med ett par flaskfoder med tillhörande flaskor och blev härför gottgjord med 5 dlr 20 öre kmt. Vad som lånades från glasbruket framgår av deras räkning. Ett och annat glas hade under serveringen råkat gå sönder — även vid begravningstillfällen kunde det vid denna tid gå ganska lustigt till — och låntagaren fick då ersätta detta med kontanta penningar.

Ett drygt konto i begravningskostnaderna representera utgifterna för sorgkläder till familjen och husets tjänare. Den 29 maj 1716 inlämnade Agneta Wrede-Lillie till sin kamrer, Wasenberg, följande skriftliga besked: »Till Sorgklädes penningar efter min Sahl: Högt:de K: Fru Moder Befalles Wasenberg at af infallne Sterbhus medel betala till Fröknarne Brita, Sophia, Elsa, Ebba och Agneta Wredar hvarsina 20 rd:r, som tillsamman gör Sexhundra daler Kopparmt annamandes behörig qvittance.» Härunder ha de sedan var och en kvitterat det erhållna beloppet.⁵ »Som wid Cassan icke är någre förråd nu för tijden och Fröken Brita ej kunde få sina fulla Sorg Klädspenningar, så befaller Casseuren Wasenberg at allenast nu tillstålla Fröken 60 D:r Kmt och taga på dem behörig qvittance.» Så lyder ett annat besked, som Agneta Wrede-Lillie inlämnat till sin kassör i detta ämne.

Så följer en hel rad kvittenser på sorgklädespenningar från

olika personer i den grevliga tjänstestaben. Summorna stå i förhållande till deras ställning inom denna stab. Sålunda erhöll magister Christoffer Risell, kamrer Emanuel Storck, bokhållare Arvid Empting och kassör Wasenberg, som innehade mera ansvarsfulla beställningar, vardera 240 dlr kmt och en J. Engman 140 dlr samma mynt. Skaffaren N. Egerström och kocken Johan Lindberg erhöillo kläder, hattar, skor, strumpor och handskar för tillsammans 99 dlr 12 öre kmt, som de kvitterade den 31 mars. Ett par kvinnliga tjänsteandar, Sophia Ahlgren och Greta Gustrinia, tilldelades vardera 48 dlr kmt, och kammarpigan hos fröken Elsa Wrede, Beata von Brobergen, 24 dlr i lika mynt. Skepparen fick 5 alnar kläde och 7 alnar rask till en rock, Olof »Trägårdz dräng» 4 1/2 alnar svart kläde och 8 alnar boj och Anders »Huus dräng» 2 1/2 alnar kläde och 4 alnar boj, som en stockholmsskräddare sydde åt dem och i arbetslön och för diverse tillägg erhöill 13 dlr 28 öre kmt. Så var det tvätterskor, kökspigor och köksgossar och flera andra, som skulle skrudas till begravningshögtiden.

I så kallade diskretioner och drickspenningar utdelades sammanlagt 835 dlr 28 öre kmt.

Efter tre veckors gravstånd i S:t Jakobs kyrka transporterades Brita Kruus' stoft upp till Björklinge kyrka för att ned sättas i den wredeska familjegraven, den s. k. Sätuna-graven, så kallad efter familjens egendom i socknen. För denna resa hade färgaren Peter Meunier levererat ett svart kläde att läggas över salig grevinnans kista, vilket han i sin räkning debiterat till 3 dlr kmt. För detta såväl som för sina övriga klädesleveranser till begravningen erhöill han dock icke reda penningar i likvid — man levde i Karl XII:s nödår — utan i stället för de 99 dlr 28 öre kmt, som han lämnat kläde för, fick han i betalning »Nijo tunår Rååg Råga Måhl», som han kvitterade den 23 mars 1716.

Gravsättningen i Björklinge drog en kostnad av 323 dlr 42 öre kmt. Drygast voro de summor, som gävos till kyrkan och

Bild 4. Wredeska familjegraven i Björklinge kyrka; längst t. h. Fabian Wredes sarkofag, utförd av Jonas Silfverling.

prästen i församlingen, vilka vardera erhöilo 100 dlr kmt. Till de fattiga lämnades 60 dlr samma mynt och till kaplanen 24. För gravens öppnande och tillslutande hade man engagerat »Kyrrekiones Byggningsman», Mats Ersson i Tibble, fyra av prästens drängar och ett par andra karlar, som voro behjälpliga därmed, samt församlingens klockare. Murmästaren på Sätuna skulle efter sin hemkomst från Stockholm tillse, att graven blev omsorgsfullt igenmurad.

De kyrkan och de fattige tillkommande medlen, 260 dlr kmt, skulle egentligen ha kvitterats av kyrkoherden, Olaus Teelman. Då denne emellertid på grund av sin sjuklighet icke kunde utföra detta, blev det adjunkten Erik Wretmans namn som kom att stå under kvittot. Därtill utbetalades enligt de omsorgsfullt förda räkenskaperna »Till förtäring ifrån onsdagsnatten till Lögerdags aftonen» för fem personer och

Bild 5. Brita Kruus' sarkofag, nedsatt 1721 och utförd av slottsstenhuggaren Olof Fristedt i Stockholm.

sex hästar 26 dlr 1 öre kmt. Till den gamle betjänten Sven Näbb från Sätuna gavs en dusör på 30 öre kmt.

Under de närmast följande åren hade man tydligen icke tillfälle att göra något åt förvaringen av Brita Kruus' lik. Tidsläget under Karl XII:s sista år var ju inte direkt inspirerande till tanke på pompa och prakt och allra minst på så livsonyttiga ting som en praktsarkofag. Det dröjde ända fram till 1719, innan familjen kom i tillfälle att kontraktera med en stenhuggare om en sådan. Under ett par följande år härjade och brände ryssarna i Stockholms kusttrakter och därmed var ju åter oroliga förhållanden. På vårsidan 1721 var dock arbetet klart. I de nämnda årens räkenskaper finner man konton, som specificera kostnaderna för den »Steen Lijk Kista», som det wredeska sterbhuset lät utföra till Brita Kruus' stoft. Likvida medel voro på nytt åtkomliga, och näringslivet

kom åter trots allt i så normala gängor, att man kunde företaga sig något sådant.

Den man, åt vilken familjen anförtrodde detta arbete, var slottsstenhuggaren OLOF FRISTEDT i Stockholm. Denne hade redan tidigare vid upprepade tillfällen använts för olika uppdrag av den lillieska familjen, såsom husbyggen, rumsinredningar, och senare på 1720-talet, 1725—26, uppdrog grevinnan Agneta Wrede-Lillie åt honom att på hennes bekostnad uppföra den södra tillbyggnaden vid Klara kyrka i Stockholm. Med denne Fristedt upprättade alltså ombud för Agneta Wrede och hennes syster, Sofia, Samuel Tystenbergs och I. Storcks, ett kontrakt rörande förfärdigandet av deras moders stensarkofag. Dylika kontrakt höra ej till det vanligaste arkivmaterialet. De äro tvärtom tämligen unika. Språk och formulering i dessa akter äga all den tidens språkdoft, och det vore orätt att förtaga dem denna genom en omskrivning av handlingen. Jag återgiver den därför in extenso.

- »Undertechnade hafwa accorderat om en Lijk Kistas förfärdigande af Öhlands steen på sätt och wijs som följer. Nembl:
- 1:o Åtager iag OLOF FRISTEDT mig för 1200 dahl:r kopp:r myndt att förfärdiga en Lijk Kista af Öhlands uprihtig god steen för frambledne Grefwinnan Sahl: Fru Brita Kruus Lijk på samma sätt gjorder till storlek och fason som den steenkistan för Hans Excell:s högwälborne Sahl: H:r Grefwe Wredes lijk af steenhuggaren Sahl: IONAS SÖLFWERLING gjord är, och nu står uti Biörklinge grefwegraf wäl polerad och zijrad samt tienlige rum på sidorne till så många inscriptioner som ästundas, blifwande fötterna af gåttlandssteen och så länge att de räcker öfwer hela kijstans bredd med hwad sacher som uti detta mitt arbete kommer att observeras, så att denna lijk-kistan skall till alla delar blifwa lijka, ja bättre, men intet sämbre än den förra gjorder, undantagandes hwad giördelmakaren arbetat samt Crucifixet angår, som högwälborne grefskapet sielfwa apart låta beställa och påkosta.
- 2:do Sedan Kijstan således med det första är färdig, så åtager iag mig i winther will Gud och medan Slädföret påstår att med 2:ne Gesäller för skiälig betalning frij Skiuts och underhold att föra henne härifrån till Biörklinge, att nedsättias i grafwen bredwid den förra Steenkistan, derest wählbem:te Sahl:

- Fru Grefwinnans Lijk med Ekekistan uti sättes, så att Steenkistan skall heel och färdig, som sig bör, blifwa uppstått.
- 3:tio Deremot försäkra å högwälborna grefskapets wägnar wij undertecknade att nu genast tillstålla H:r Fristedt i afräkning på dess för accorderade 1200 dlr Kopp:r myndt, 600 dlr, så att hwar för sig utbetalar till honom 300 dlr och Resten när Kistan alt är färdig och i Grafwen nedsatt som ofwan skrifwit står. Så försäkra wij och
- 4:to Att H:r Fristedt skall med sina 2:ne Gesäller blifwa försedd med frij Skiuts härifrån til Björklinge och hijt igen samt under den tiden förtähring och för sitt omak såsom en Resepening 48 dlr kop:r mt, antingen de så tillsättia få eller flere dagar, förutan hwad som kommer att kostas på siälfwa Kistans ditförande med Skiuts och mera sådant; till wisso äre 3:ne lijka lydande Exemplar skrefne och underskrefne, som skiedde i Stockholm d: 24 Nowemb:r 1719.
- Uppå grefwinnan Högwälborna Fru Agneta Wredes Wägnar underskrif: efter befalln:

Sam: Tystenberg

Uppå Högwälborne H:r Grefwe Axel Wrede Sparres Wägnar
I: Storck

O: Fristedt.»

Denna stenkista blev färdig 1721, då enligt en räkning Fristedt utom kontraktet men efter muntlig överenskommelse med uppdragsgivarna inhuggit en inskription, personalia, på 292 bokstäver, varför han betingade sig 60 dlr kmt.

Då den kontrakterade likkistan sålunda var färdig, fick Agneta Wredes kamrer, Sam. Tystenberg, order att med stenhuggaren begiva sig ut till Björklinge med densamma. Uti denna nedsattes »Ekekistan med Högwälbem:te Lijk, som war nedergrafwit i jorden af fruchtan för Fiendens (ryssarnas) infall, upptogs och nedsattes den 4 mars.» Just så falla orden i Tystenbergs rapport om förloppet av detta uppdrags utförande, vars omkostnad lika skulle delas mellan de båda systrarna.

Färden från Stockholm till Björklinge startades den 1 mars 1721, och det första nattkvarteret togs i Munkholm. Utom av kamrer Tystenberg och stenhuggare Fristedt utgjordes sällskapet av åtta Fånö- och sex Stäke-bönder, Fristedts båda ge-

säller, Johan Öberg och Olof Killing, samt dem som skjutsade Tystenberg och Fristedt. Fånö-bönderna hade tolv och Ståkebönderna åtta hästar. Det var alltså en ganska präktig karavan, som i den tidiga morgonstunden begav sig ut från huvudstaden med Björklinge som resmål. I Tystenbergs rapport äro alla utgifter för samtliga medresandes underhåll noggrant antecknade. Till frukosten i Munkholm hade förbönderna erhållit vardera en kanna brännvin och likaså kuskarna, som körde för kamreraren och stenhuggaren. Från Alsike till Uppsala fick Fristedt leja en ny skjuts, då en häst hade tröttnat.

På aftonen den andra färddagen hann man fram till Björklinge. Det var bitande kallt i snöintern, och bönderna bestods här vardera en kanna öl samt bespisning för 12 öre kmt till mans. Följande dag utspisades bönderna och kuskarna i Björklinge gästgivaregård efter samma taxa. Dessutom hämtades två kannor öl därifrån upp till kyrkan åt gesällerna och dem, som arbetade i gravkammaren. På kvällen fingo gesällerna ett par kannor öl, när »de lyctade sitt arbete». För husrum, ved och värme åt gesäller och bönder betalades 1: 16 dlr kmt. Dagtraktamentet för forfolk och gesäller på hemvägen räknades också efter 12 öre kmt per dag och man och detsamma för varje häst.

I Björklinge hade klockaren, kyrkväktaren, Sven Näbb — Sätunabetjanten — samt en kyrkovärd, Mats Ersson i Granby, varit engagerade i arbetet i gravkammaren. En murmästare från Sätuna, krögaren på platsen och tre andra karlar hade arbetat med gravdörrens upphuggning, likets uppgrävande ur jorden och med att lägga golvet till rätta efteråt. Allt detta arbete gick på 10 dlr kmt.

Åskilliga andra utlägg hade man måst göra i samband med arbetet och uppehållet i Björklinge. Så hade man köpt ljus för 18 öre kmt av kyrkan för att lysa upp gravkammaren. Murmästaren hade »efter nogaste beting» erhållit 6 dlr kmt för att mura upp ena gravväggen, som rivits ner. Detta arbete skulle dock anstå till sommaren. Även denna gång erhöilo församlingens fattiga en summa penningar, 30 dlr kmt. Tys-

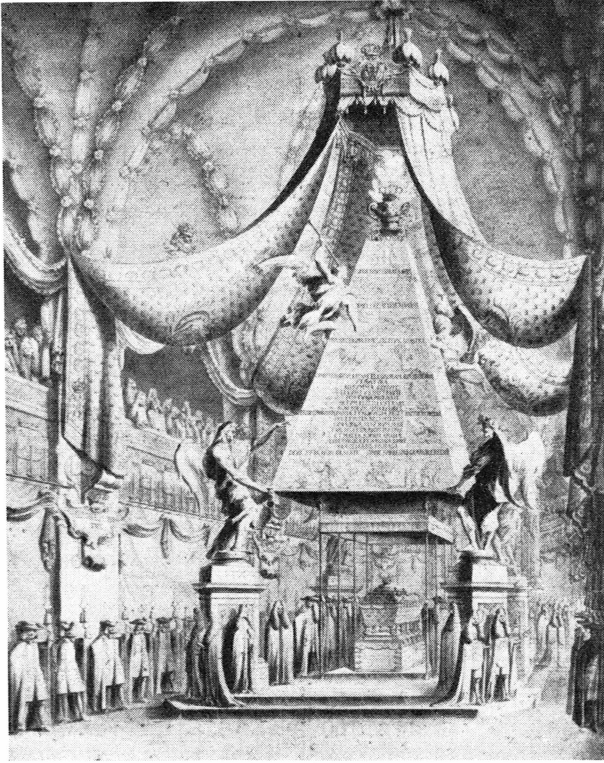

Bild 6. Drottning Ulrika Eleonora d. ä:s begravningsakt 1697. Teckn. av Nic. Tessin d. y., Nationalmuseum.

tenberg och Fristedt hade under tiden varit helinackorderade hos kyrkoherde Kironius, vars hustru sörjt för deras »gästning» ifrån fredagsaftonen till söndagsmorgonen, då återfärden anträdde. De hade härunder åtnjutit kost, kammare, säng, ved och värme samt dessutom en halv spann kol, »som brukades till Kistans Kramling». Det hela betalades med 18 dlr kmt. De två stenhuggargesällernas underhåll på gästgiveriet hade beräknats till 20 dlr kmt. Underhållet för grevinnans kamrer under själva resdagarna fram och åter, tre och en halv dagar, beräknades efter 3 dlr kmt per dag.

Brita Kruus' och hennes makes stensarkofager stå alltjämt lika intakta av världens gång som den dag, då de sattes ned i Sätuna-graven. De äro stumma vittnen om en tid, då barock pompa och ståt var ett naturligt tillbehör till den svenska högadelns livsföring. Även efter döden — och icke minst då — skulle denna ståt framhävas och imponera. Det avsedda målet har inte heller förfelats. De mäktiga former och den präktiga utstyrsel, som känneteckna de dödas vilorum, mana alltjämt till vördnad och ödmjukhet hos dem, som stanna inför dessa minnesmärken. De tala ett oförtydligt språk om den svenska stormaktstid, som lämnat efter sig ett så rikt konst- och kulturhistoriskt arv.

NOTER.

¹ Dessa handl. ingå i De la Gardieska saml., Lillie 74, i Lunds Univ. bibl.

² Se Samfundet S:t Eriks årsbok 1908, sid. 34 ff.

³ Om gravkväden se i not 2 a. a., sid. 35.

⁴ I ett inv. från 1700-talets början öfver silverbeståndet i det lillieska huset förtecknas under rubriken »Confect Silwer» bland annat 12 st. skedar, 12 st. gafflar med 3 klor och runda skaft, 12 st. knivar med silverblad och runda skaft. I De la Gardieska saml., Lillie 60, Lunds Univ. bibl. Rörande tidens öfverflöds- och måttlighetsförfordningar i mat och dryck m. m. Se SIGURD WALLIN, Öfverflöd, i Svenska kulturbilder, N. F., Bd 2, del 3—4, Sthlm 1935, sid. 287 ff.

⁵ Elsa, Brita och Ebba Wrede voro döttrar till Gustaf Johan Wrede, broder till Brita Kruus' make, Fabian Wrede.